

ФИЛОСОФИЯ ИЛИМДЕРИ
ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ
PHILOSOPHY SCIENCES

Нусубалиева Г.Б.

КАЙЫП ДҮЙНӨ: СЕМЕТЕЙДИН КАЙЫП БОЛУШУ
(Жүсүп Мамайдын варианты боюнча)

Нусубалиева Г.Б.

МИР ДУХОВ: ПРЕВРАЩЕНИЕ СЕМЕТЕЯ В ДУХ
(по варианту Жүсүп Мамай)

G.B. Nusubaliev

World of spirits: transformation of Semetey into spirit
(by Zhusup Mamai)

УДК: 398.22:101

Макалада «Манас» эпопеясындагы Семетейдин кайып болуп кетиши жөнүндө; кыргыз элинин ички душмандардын эзүүсүндө болушу, эл-жердин бейкутчулугунун кыйрашы; Семетейдин кайып болуп кетишиндеги табышмактуу сырынын философиясы жөнүндө баяндалат.

Негизги сөздөр: өмүр, кайып болуу, кыйроо, табышмактуу, кайып дүйнө.

В статье рассказывается о превращении в дух Семетей в эпопее «Манас»; попадание кыргызского народа в угнетение внутренних врагов, разрушение благополучия кыргызского народа; о философии загадочной тайны превращения Семетей в дух.

Ключевые слова: жизнь, превращение в дух, разрушение, загадочный, потусторонний мир.

Article tells about transformation of Semetey into spirit in epic saga «Manas»; oppression of Kyrgyz people by interior enemies, destruction of well-being of Kyrgyz people; about the philosophy of mysterious secret of Semetey's transformation into spirit.

Key words: life, transformation into spirit, destruction, mysterious world of spirits.

Дүйнө элине белгилүү болгон «Манас» эпопеясында эң бир табышмактуу, чече алгыс сырдуу феномен катары караган мотив бул- каармандардын «**кайып**» болуп кетиши. «Манас» эпопеясынын экинчи бөлүгү «Семетейде» ички душман, жанында жүргөн Канчоронун чыккынчылыгына дуушар болуп, жарадар болгон **Семетей кайып** болуп кетет. Окуя башынан болсун.

Бизге белгилүү болгон үлгүлүү варианттарда, Каныкей Гүлчоро менен Канчорону эгиз козудай кылып, Семетейге тууган кылып, өз баласындай көңүл бөлүп, алпештеп бакканы айтылат. Айдар жүздүү Алмамбеттен, жоо бөрүсү Чубактан экөөнөн уул төрөлүп, киндигин кездирип, оозанткан Каныкей колуна алып эмизет. Каныкей: «Алмамбеттин баласын эмизип көрсөм сүт чыкты, Чубакем уулун эмизсем, буруусу жок кан чыкты, эмчектен болгон белгиден Алмамбеттин уулуна Гүлүстөн деп ат койдум, Чубакемдин уулуна Канкелди деп ат

койдум, аталары келсин деп бешик той бербей тим койдум» [4.391] деп айтат. Кийинчерээк Гүлчоро, Канчоро деп аталып калган. Баатырлар төрөлгөндө эле, алардын болочок тагдырынан кабар берип, адамга жышана белги көрсөткөнү көрүнөт. «Баланын туулганына эмес, тураарына сүйүн» дегендей, Каныкей, Канчоронун төрөлгөндөгү белгисинен улам, «**өлтүрүп койсом оңбос**, деп, угуп калса эр Чубак, ыраазы мага болбос, – деп, атасы Чубак болгон соң Семетейге жолдош» [4.391] деп, бүгүнкүсү бу, кийинкисин бир кудайдандыр деп олойт, бирок, «**бул бала түбү тууган болбой кастык кылаар бекен**» деген ой менен санааркап жүрөт. Гүлчоро менен Канчоро тең өсүп, абасы Семетейге жолдош болуп, жоону бирге жоолашып, доону бирге доолашып, жаманды, жакшыны бирге көрүп чоңоюшат. Каныкейди ак сүтүн берген эне деп сый корсөтүшөт. Канчоро ичинен кек сактап, кайсы жакта болбосун «Гүлчорону менден артык көрүшөт» деп арам ойлонуп жүрөт. Бир күнү Шаатемир кызы Чачыкей, кара ниет Канчоронун башын айландырып, мас кылып, экөө кеп жараш кылат. «Семетейди өлтүрүп, Айчүрөктү күң кылып, Канчоро менен Чачыкей хан, ханышай болууга, атак, даңкын дүң кылып» [4.709] калууга убада кылышат. Канчоронун качанкы кеги өч алуу үчүн ушинтип ишке аша баштайт. Кыяс менен биригип, ордодогу күмбөздөн Семетейди куралсыз алдап кармап бермек болгонун баяндайт манасчы.

Каныкей түш көрүп, барба дегенине болбойт. Түндөгү: «түшүмдө көрдүм шумдукту, талаада калды токумуң, Суркоен атың токулбай, ак кураның окулбай, сырнайзаң сынып бүктөлдү, ак күбө тонун чечилди, айбалтаң мизи кетилди, алыстан келип көп душман кармап алды түшүмдө, сага окшогон жетимди. Күмбөзгө бараар кез эмес, көргөнүм төгүн түш эмес» [4.714] деп Каныкей чебелектейт. Эч болбосо, «Төлгө ташты алып көтөрүп көр, атаң убагында ошентип төлгө кылат эле. Төлгө таштан сыр көрсөң, кайта үйүңө жана көр! **Ажал жакын** адамга, каш, кабактын арасы, алды-артыңа карачы!» деп айтканда Канчоро күүлөнүп, карып калганда,

Айчүрөк экөөң эмнеге жолун торгойсуң, ажалдын келгенин көргөнүң дейт «карыганча какжаңдап, калбады сенин дүмөгүң, **ажал келип турганын, ачык аны көрдүңбү,**» [4.715.] деп шаштырып алып кете турган богондо, Канчорого Каныкей айтат ошондо: «Кан чыккан эмчек сүт чыкпай, саа салганда, балам, ошондо бойум чыйрыккан, кастык кылат белем деп, шаштырып, тынч жатканы койбодуң, бул эмине кастыгың?» дегенде, Канчоро эзелки кегин айтат: «Буурул атгы минбедим, буурум тонду кийбедим, ар качандан, бир качан, абам менен Каныкей Гүлчорочо көрбөдүң» дейт. Канчоро кандай айла кылып ала албай жүргөн кегин ишке ашыра албай, Кыяс менен келишип койгон убадасынын убагында барууга ашыгат.

Касиеттүү төлгө таштын ордуна жылбай койгону, түлөөнүн эти капкара болуп кайнап, оодарылып төгүлгөнү белги болуп, жоо келип, Канчоро Семетейди ат-тонуна курал жарагынан ажыратып алдап, Кыяс экөөлөп кол салат. Ошондо Семетей кейип арман кылат: «башка ажал жеткенби, сыймыгым камып кеткенби, ээн талаада өлүгүм кала турган кептенди» [4.719] кайран башым ушул жакын тууганым Канчорого тепселе турган болду. Ага ишенип, Тайбуурулдан, курал-жарагымдан айрылып калдым. Өзүм мейли эле, мен - деп жүрүп, Гүлчорого убал» деп, Гүлүстөндү ойлоп кайгырат. [4.720]. Канчоро сырнайзаны сунуп Семетейге күүлөнүп, качырып барып капталга найза сайганда, Семетей кармап калаарда кайра тартып алат, этегинен кармаарда арча тору ат баспай туруп алат. Аңгыча Кыяс келип, айбалта менен урат. «**Колунда жүрүп билинбейт, камчыдан башка курал жок**» деп эл ичинде айтылгандай Семетей колунда болгону камчысы, ошону менен чаап, Канчоро Суркоендон кулап түшө жаздайт. Гүлүстөн айтса укпайт: «Семетейдей беренди, Гүлүстөндөй эренди, сойло алсаң мөөрөйүн! Кайра айланса кезегин, каптаган сенин шорундур. Кандай кылсаң андай кыл, өлгүчө сени колдогон, хан Кыяс болсо жөлөгүң» деп эскертет. [4.720]. Бул жат душман сага эл болбойт, качанкыга чейин сени колдомок эле, өз тууганына жамандык кылба, эсиңе кел деп айтканы. Байлык менен бийлик адамдын башын айлантып, өз тууганына карабай, керек болсо өлүмгө алып бараарын эскерткендей. Каарланып Канчоро, күчү күчкө уланып, «качырып кайра жетерде, хан Семетей баатырды капталга коюп кетерде, карап турат Семетей, калт этип коркуп элебей, көкжал туулган түгөнгүр, **көрүнөө келген ажалды, бучкагына теңебей**» кандай кылсаң, мейлиң деп, Канчоро сенин жүзүңдү, мен көрбөйүн эми деп, бура каарап турат, ошондо, Канчоро капталга найза урганда, өпкө, боорун жаралап, Кыяс, аңгыча уңгусу менен балтанын чыккыйга тартып жиберет. Кара оозунан кан кетип, кабылан кайран Семетей, кара жерге жалп эттип кулайт [4.720]. Байыркы заманда өлтүргөнүн билгизип, душмандын башын кесип, эл башчыларына алып барып көрөткөн согуштук ыкмасы болгонун баяндайт. Кара мүртөз Канчоро, ач албарсты колунан

алып айланып барып башын кесип алаарда, Кыяс колунан кармап, кой, башын кесип, көркүн бузбайлы, өлтүрөөрүн өлтүрдүк деп айтып болгуча, «**көйкөлө түшүп Семетей, коргошундай жылт этип, КАЙЫП болуп жоголду**» деп айтылат. Караса көзгө көрүнбөй, өлгөндүгү билинбей, Семетейдин өлүгү, кай кеткенин биле албай, казып көргө көмө албай, кан ичме жинди кутургур, Канчоро калды туралбай. [4.721]. Семетейдин коргошундай болуп, оолжуп көздөн кайым болуп кеткенин көрүп таң калышат. **Кайып** - (ар.ал-гай-ба – **жок болуу, көзгө көрүнбөө, көзгө көрүнбөй жашоо**) деген түшүнүктү билдирет [1.385]. Демек, Семетейге өлүм, ажал жолуккан жок, ал тирүү кайсы бир белгисиз көзгө көрүнбөгөн параллел дүйнөдө, кайыптар дүйнөсүндө убактылуу жашайт. Семетейдин көз ачып-жумгуча жок болуп кеткенин көрүп тургандарга табышмак болуп калат. Өлдү десе, сөөгү жок, Канчоро күйүгүп, Гүлчорого чуркайт. Кыяс өлтүртпөй бир кишини мага бер деп сурап калат. «Гүлчородо не жазык өлтүрүп муну нетебиз? жөн койбой канкор арбагы, өзүбүз өлүп кетебиз» деп Кыяс сурап калат [4.721] андан көрө, көрүнө кордук салалы деп, эки колун байлатып, «**тирүү, өлүүсү билинбей**, түлкү бойдон жан кетип, кыймыл этпей, солк этпей, Гүлчоро жатты былк этпей, кокуй деп айтып койгон жок, кылымда мындай болгон жок». «**Терисин тилип сойушту, далысын алар ойушту, көнөктөй этин кескилеп, карга, кузгун тойушту, далысынын кечирин таарып кесип алыптыр, шайы кетип шалдырап, Гүлчоро жатып калыптыр**» [4.721] деп айтылат. Дүйнө жүзүндө адамдан өткөн мыкаачы жок дешет. Адамдар акылы менен ар кандай азаптарды ойлоп чыгарышат. Адам жүрөгү ошон үчүн өтө мээримдүү да, өтө таш боор да болот. Кыястын душман катары, Гүлчорого адам чыдагыс мыкаачылык кылган менен, жүзүнөн нур төгүлүп турган адамды өлтүрүүгө колу барбайт, жүрөгү түтпөйт. «Гүлүстөндү караса, далысынын үстүндө, казандай кара калы бар, аркасында укмуштуу, айдар кара жалы бар. Теңдешип пенде чыкпайт деп, тирүү арбак, машаяк колдоочусу Алмамбет, белги кылып сылаган, беш колунун тагы бар» [4.721]. Кыяс бир топ кишини алып, Семетейдин өлүгүн таап, жерге берели деп издеп барса, **изи жок**. Дармансыз жаткан Гүлчоро башын көтөрүп, колдору жансыз шалактап, аяктап тура калып айтат: «ант урган чоро кордодун, кордобой эмне койгонун, **Семетей абам өлгөн жок, өлгөнүн пенде көргөн жок, кайберен, кырк чилтен алып кетти окшонот**, ичкен тузга кас кылдың, как ушул мендей болоорсуң, өлбөй жаным болгондо, акыры бир күн оңдоорумун [4.722] деп сөзүн айтат. Кыргыз элинин ишениминде көзгө көрүнбөй кубулуп жүрүп колдоочу кереметтүү күчтөр бар. Мисалы: Кырк чилтен, Кызыр (Кыдыр), Илияз (Кыдыр Илияз) [2.297]. Бул касиеттүү колдоочулар адамдардын арасындагы жакшы адамдарга гана жолугуп, колдоп турат деп ишенишет. Улуу Манасты бул касиеттүү колдоочулар колдогону эпопеяда айтылып, дүйнөгө табышмактуу чыгарма болуп тара-

ды. Кыргыз элинде жогорудагы колдоочуларды, касиет колдойт деп айтат, ал эми арбагы колдойт деп айтып азыркы убакта да бул ишеним бар. эки дүйнөнү чаташтырбай, бөлүп кароо керек. Касиеттүү колдоочу-кайып дүйнөсүнөн келгендер-жогорку дүйнөдөн келгендер. Алар эч убакта төмөнкү дүйнөдө болбойт, ал эми арбак төмөнкү дүйнөдөн келгендер, алар да жогорку дүйнө жөнүндө кеп кылбайт. Адамдар өлбөй кайып болуп кетсе, демек, төмөнкү дүйнөдөн эмес, башка бир дүйнөдө жашап, колдойт деген түшүнүк пайда болот. Төмөнкү дүйнөдө бир гана өлгөн адамдар болот. Дүйнөлүк ыйык китептерде айтылат. Мисалы мусулманчылыкта, Шейиттердин догмасында имамдын жашыруун абалы. Алардын түшүнүгүндө Азирети Аалынын 12-муундагы тукуму өлгөн эмес, ал кайып болуп кеткен, ал Магди (имам МАДДИ) катары жер жүзүнө кайтып келип, адилеттикти орнотот [1. 296].

Кең Таластын ошондо кейпи кетип кубарды, «ушунчалык көп элдин төбөнөн тийген чорого бир күнү жетер убалы» [4.724] деп каңгып, кайгырып эл калат. Семетейдин кайып болуп кеткенинен кийин эл кордук көрүп, Айчүрөк олжого кетип Кыяска боюна сактап, он эки жылда Сейтекти төрөп, айла-амал менен Кыястан коргоп багып чоңойтуп, Сейтекти Таласка алып келип, Кыяс, Канчоро өлтүрүлүп, кайрадан элге бейкутчулук орнойт. Семетей кайып болуп кеткенден он төрт жыл өткөндөн кийин, Күндөрдүн биринде Кутубайдын Кара дөө **Кайыпчыда** кайберендин кени бар, деп угуп, кайберен атып келем деп чыгып, бир окуяга туш болот. Дүрбү салып отурса, кырк бир кишинин карааны көрүнөт, ортосунда бир келбеттүү адам бар. Кызыл буурул ат минген, колунда кондурган кушу бар. Кара дөө ойлонот: мен бул жерге келгени отуз күн болду. Мындай шумдук көргөн эмес. Из чалып жүргөн кайгуулубу деп андып карап отурат. Кырк бир атчан өткөн жакындап келсе, бир аттын эле изи бар.» Ойноп жүргөн топ адам периденби, пендеби? жеболбосо асмандан периште түшүп келгенби» деп артынан түшөт. Кай тарапка барат болду экен? деп андыйт. **Кайыпчынын тоосу** деп, үстү арсак аппак тоо, этеги кырка кызыл зоо, керкилеп кертип чапкандай, жиптен керип тарткандай, зымылдаган зоо эле [4.859]. «Манас» эпопеясында Кайыпчынын тоосу көп окуяларда кездешет. **Кайыпчынын кара тоосу, Кайыпчынын кара үнкүр** деп да аталат. Эпосто кайып колдогон сыйкырдуу жай. Башына кыйындык түшкөн каармандар жашынып жан багат. Мисалы: Каныкей Көз камандардан ууланган Манасты алып келип багат, Абаке, Көбөштөн Букарга качып баратканда жан калкалаган жер болуп калат, жоодон жараланган жоокерлер да барганы айтылат. [3. 256]. Адамды кыйындыкта колдой турган кайып колдогон жай. Кара дөө Семетейге кездешет «зоону түптөп келатып жоголуп кетти бир демде, Зоокага кирип кеткендей». Эртеси билейин деп дагы карап таң атырат.» Эртең менен байкаса, жыйырмасы чыкты чубашып, баары тегиз кыз бала», ортодо бир адам чыгат кийими баары алтындан, күндөн

жаркырап өнү көрүнбөйт, «артынан чыкты жыйырма кыз» «ма көрүнгөн бир укмуш» деп артынан калбай куш салса кошо салып, ат койсо, кошо жарышып кечке жүрөт. Кеч кирер мезгилде кайра артка кайтышып, мейкин зоого барганда кирип кетишет. Кара дөө кире албай калат. Эртеси Семетей эсине түшүп, **«Семетейди айткандар, бей ажал өлбөйт деди эле»** жарадар болдум деп жашырынып жүргөнбү же Айчүрөк периден кыз алып келип чай кайнатып берсин деп койгонбу, күндүзү кечке куш салып, тункүсүн жатып уктап, эрмек кылып жүргөнбү деп ойлойт. Кара дөө атасынын айтканын эстеп, «күйүт тарткан немедей, күлбөгөн мерез сомсойгон, Семетей, жолборс эле деп уккан». Эртең астынан тосуп, буурулду бастырбай, үнүн угайын деп, бабырап, буурулду чылбардан алып, айтат. Каныкей энең кор болду, Айчүрөк алганың ыйлап зарланып, Сейитек уулуң чоңойду, олуя Бакай кар болду, Гүлчоро байкушту Канчоро далысын кесип кордоду деп аркасынан калбай айтып баратат. Унчукпай бир күн андып, эртеси караса, тоо жарылып, кыздар укпаган дай болуп, тоо жарылып кирип кетишет. Дагы дагы чубап өтүп баратышты. Буурулду чылбырдан алып, Кара дөө ыйлап турганда, **Семетей күнгүрөнүп сүйлөйт: кээде кулагым угат, кээде укпайт, кээде тилим күрмөлсө, кээде күрмөлбөйт, көзүм кээде көрсө, кээде күүгүмдөнүп турат,** Менин атым Семетей, Гүлчоро десең угуп, калганы чурулдагандай угулат деп тоого кирип кетет. [4.860]. Кара дөө тоону каргап: «абамды эңсеп сагынып, ак калпак кыргыз зар болду, катып калган Капыр тоо катып жүргөн турбайбы, ушул бойдон тим болсом мени Сейтектин тузу урбайбы! деп, Кара дөө чойун башы менен тоону ургулап, колу канап, алышат, караса тоо кайра мурункудан да чоңураак болуп тоо чоңоет. Семетей болсо, куш салп жүрөт. Кара дөө айласы кетип, Таласка кабар кылайын деп, Токой аттуу ээрчитип жүргөн баланы түшүндүрүп жиберет. Чаңчыкпас атын мингизип, Бакай, Каныкей, Айчүрөк, Сейтек, Гүлчорого айт он күндө кел, башкага оозуңан чыгарба деп жөнөтөт. Кабар барып, Семетейге кезигишип, Семетей тааныбагандай унчукпайт Гүлчоро түшүндүрүп, абакемди кыйнабай ыйлай бербей дабаасын табалы дейт. Күнгүрөнүп, **Семетей: Суптардын суусу куйулса, ачылаар беле кулагым, көзүмө андан сыйпаса, көрөр беле көздөрүм, суптарынын суусу деп Каныкей сүтүн эстеймин, кой марек болуп сыдырса, жумшайт беле тилдерим, суйсалдын мээри табылса кирет беле күчтөрүм»** деп айтат. Гүлчоронун айтканын угуп, Суйсалдын суусу - Каныкейдин сүтү экенин Бакай айтат. Айчүрөк сүтүнөн алып, Момунжан берген дарыдан кошуп, (ажал жетип кетпесе, башкага дабаа табылган, отуз жыл каткан шириге, тийгизип койсо жумшарткан кырк жыл болуп дат баскан, сыйпап койсо күмүшкө, аппак кылып агарткан) дарыны кошуп, кулагына тамызып, көзүнө суртөт. Гүлчоро айтат: «айланайын абаке, кыл мурутун сеники коймааректен кем эмес [4.868]. «Суйсалдын мээри дегенге, Суйсалдан өдө көрөмүн

Айчүрөк сындуу жеңемди, Сейтекти басса бооруна күч-кубаты толбойбу, Жеңем менен Сейитек Суйсалчалык болбойбу»деп, тилин сундуруп, Семетейдин тилин жети сапар сыдырып, кулагы шырылдап, көздөрү жарык көрүп, алдындагы сенин уулуң дегенде бооруна кысып Сейтек куч-кубатка толуп, баары менен көрүшөт. Көзү тийип кетет деп, Семетейдин көзүнө жоолук басат Гулчоро. Айчүрөктү бурулуп караса, суу боюндагы тоңгон муздар ээрип, сүйкүм жел согуп, жаратылыш козголот. Гулчорону кучактап, айтат: сен Каныкей эненин ак сүтүн актадың, меникинен сенин эмгегиң көп өттү.» карынын кебин албаган, жакшы болбойт ошол жаш, жактылганымды билемин, эми көрдүм силерди» **ортодо эмне болгонун биле албайм, түш көргөндөй** эле элестетип атам, колуна куш кондуруп, тайбуурул минип жүргөнүмдү билем, бир кыз аралашып жүрдү, мен Айчүрөкпү, башкабы күмөн болдум дейт. Ошондо аңдып турган Көкмончок, Айчүрөк эжеси, тиги Семетей жолдошу экенин билип, эл көрсө эжекеси менен эр талашып жүрөт дешпесин, деп түк кишиге туйгузбай, жүргүлө кыздар деп тоого бет алып кирип кетишкен экен. [4.870]. Көк мончок Айчүрөктүн синдиси, ал кыздар менен сейил куруп жүрүп, жердеги Кыяс, Канчородон жарадар болгон Семетейди көрүп, ала качып, Кайыпчынын тоосуна алып келип дарылап айыктырган болот. Жараатынан айыгып, куш салып, эс акылына келе албай жүргөнүнө он төрт жыл болгон. Семетейдин кайып дүйнөсүндө жүрүп, кайра кайтып келишине, эненин сүтү, баланын жыты, олуя Бакайдын тилеги, аялдын мээримин, бир тууган Гулчоронун чыныгы берилгендиги таасир этти деген терең философиялык ойду билдирет. Кайып дүйнө адамдын көзүнө көрүнбөй жүрүп, Кара дөөгө көрүнүп калып, кайып дүйнөдөн кайтарып алышты. Кайып дүйнөнүн эң бир таза, касиеттүү адамдардын руху жашай турган дүйнө болуу керек. Анткени кайып дүйнөсү жөн адамды көздөн кайым кылып алып кетип, өз дүйнөсүнө кабыл албаса керек. Касиеттүү жаралган адамдардын гана рухун кайып дүйнөсүнө тартып кетет. Манас баш болгон беш каармандын кайып болуп кетиши, Кенениндин, колуна Асылбача небересин көтөрүп кайып болуп кетиши, демек, алардын өзгөчө жаралган адамдар, кайып дүйнөсүнөн көрүнбөй келип, өз көңүлүнө жаккан адамдарын келип колдошкону айтылат. Мисалы: Кайып чал, алланын өзүнө гана белгилүү, көзгө илешпеген, жашыруун кубулуп жүрүүчү кереметтүү күчтөр. Алар тез аранын ичинде пайда болуп, тез аранын ичинде жок болуп кетет. Кайып

колдогон адам өлбөй тирүү калып, жер кезип кетет [2.297]. Биздин оюбузча, адам башка дүйнө менен байланышып турат. Аны сезгени бар, өзү сезбеши да мүмкүн. Адамдын түш көрүүсү үч дүйнөдөн келген (информация), маалымат. **Кайып дүйнөсү адамдардын ичиндеги эң бир асыл адамдарды көздөн кайым кылып өз дүйнөсүнө колдоочу, коргоочу катары алып кетет. Бул эпопеяда айтылат. Кайып дүйнөсүнө кайып болуп кеткен адамдар, алар өлбөйт, башка бир дүйнөдө жашап, түбөлүккө болушат. Алар кишинин көзүнө көрүнбөй колдоп, коргоп турат. Убакытта тездикти жактырат. Көз ирмемде маалымат берип, көз ирмемде көздөн кайым болот. Кайып дүйнө адамдарга кереметтүү аян-түш аркылуу маалымат берип турат. Ал дүйнө таза-аруу дүйнө, алар адамдарга бир гана жакшылыкты каалашат. Кайып дүйнө адамдардын оору-сыркоосуна жардам берип, аларга оорусуна шыпаа боло турган маалыматтарды берип турат, качан гана адамдын ишеними болуп, пейили түз болгондо.** Семетейдин кайып болуп кетип, кайра өз элине кайтып келиши, элдин күткөн үмүтү, тилеги кайыпка ишенгени, баатырды кандай күч болсо да кармап албастыгы, баатырды айыктырууга перилердин жардамга келиши болуп жыйынтыктайт. **Кайып дүйнөсү өмүр менен өлүмдүн ортосу.** Башка дүйнө экенин түшүндүрөт. Адам бул өмүрдө келет жашап, өз убагы келгенде өлүмгө дуушар болуп, ажал алып кетет. Ал эми Кайып дүйнөсүндө болсо, адамдар үчүн түбөлүк колдой турган асыл адамдардын руху жашай турганын эпопеядан билип отурабыз. Мисалы, Улуу Манас атабыздын руху, касиети, (арбагы деп да айтылат) кыргыз элин түбөлүккө колдоп келе жатат. Ал түбөлүк тирүү, кайыптар дүйнөсүнөн кереметтүү түштөр аркылуу аян берип, касиети менен колдойт. Кээ бир касиет колдогон таланттуу адамдарга, кайып дүйнөсүндөгүлөр көрүнөт дешет. Балким тилине, балким сезимдерине, же жүрөгүнө берет талантты.

Адабияттар:

1. «Манас». Сагымбай Орозбаков энциклопедиясы / -Б.: Бийиктик плюс, 2015, 1416-б.
2. «Манас»: Саякбай энциклопедиясы / -Б.: «Принт Экспресс», 2016. -1260-б.
3. «Манас» энциклопедиясы –Б.: Кыргыз энциклопедиясынын Башкы редакциясы, 1-т. 1995. -440-б.
4. Манас: Кыргыз элинин тарыхый эпосу. Айтуучу: Жүсүп Мамай. Шинжияң эл басмасы. 2012-жыл. теке айы

Рецензент: к.филос.н., доцент Каниметов Э.Ж.